

Н. В. Бакуліна

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ШЛЯХИ УПРОВАДЖЕННЯ (З ДОСВІДУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗРАЇЛЮ ТА ЗЗСО УКРАЇНИ З ЄВРЕЙСЬКИМ ЕТНОКУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ)

Глобальна пандемія, викликана вірусом COVID-19, змусила людство переосмислити ціннісні орієнтири побудови спільного соціуму заради збереження безпечного, сталого та розвиненого майбутнього покоління. Пандемія коронавірусу загострила й інші глобальні кризи та загрози планетарного масштабу, такі як зміни клімату, руйнування екосистем і скорочення біорізноманіття, ядерна зброя, скорочення ресурсів, в тому числі водних, зростання продовольчої незахищеності та зниження якості харчування, небезпечні нові технології, перенаселення планети, хімічне забруднення, пандемії нових захворювань, нездатність зрозуміти ризики, їх заперечення та дезінформація тощо.

Ці виклики постали перед усіма країнами світу та вплинули на всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема на систему освіти. Нині глобальна пандемія змусила заклади освіти всього світу швидко перейти до викладання та навчання в онлайн, дистанційному та змішаному режимах із широким застосуванням інформаційних комп'ютерних і телекомунікаційних, електронних і цифрових технологій.

Всупереч численним науковим дослідженням та методичним розробкам у царині інноваційних, і в тому числі цифрових технологій, для організації дистанційного навчання, які здійснювалися протягом останніх десятиліть, українська система освіти опинилася у кризовому стані та виявилася неготовою до їх упровадження.

Виявилось, що навіть сучасні підходи до навчання, зокрема компетентісний і особистісно орієнтований, обґрунтовані й апробовані для традиційних форм навчання, в ситуації зміненої реальності не завжди реалізуються на практиці. Так, нині одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти, в тому числі й України, є формування та розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності. Вона є однією з ключових компетентностей опанування будь-яким предметом навчання, оскільки пронизує всі сфери пізнання та має допомогти у загальному розвитку особистості як здобувачів освіти, так і самих освітян. Це відображено у змісті чинних нормативно-правових документів у галузі освіти – Концептуальних засадах реформування середньої школи «НУШ» (2016), Законі України «Про освіту» (2017; зі змінами 2018-2020), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державному стандарті початкової загальної освіти (2018), Державному

стандарті базової середньої освіти (2020), чинних освітніх програмах тощо. Крім цього МОН України затвердило оновлене «Положення про дистанційне навчання», в якому визначено мету, зміст і шляхи його реалізації (2013; зі змінами 2015 та 2020).

Проте, реалізація на практиці цих завдань і положень виявилась проблематичною. Це обумовлено низкою причин:

- неоднорідним соціально-економічним станом громадян, матеріально-технічним забезпеченням і часто відсутністю інтернет-покриття, особливо у сільській місцевості,

- слабким рівнем володіння онлайн технологіями та взагалі уміннями користуватися сучасним комп'ютерним і технічним обладнанням вчителями для створення та забезпечення дистанційного освітнього процесу,

- низьким рівнем вмотивованості здобувачів освіти,

- не розробленістю освітніх програм і навчально-методичного забезпечення з урахуванням можливостей дистанційних форм навчання,

- не обізнаністю викладачів щодо наявності різноманітних методик використання інформаційних і телекомунікаційних освітніх ресурсів і платформ,

- не підготовленістю багатьох освітян до якісного онлайн викладання та здобувачів освіти до онлайн навчання,

- психологічними факторами тощо.

Тому виникла потреба у здійсненні дослідження, зумовленого, по-перше, соціальною значущістю проблеми запровадження дистанційного навчання, по-друге, важливістю та необхідністю вивчення й аналізу теоретичних засад, сучасних тенденцій і практичного досвіду формування інформаційно-комунікаційної компетентності з огляду на компетентісний та особистісно орієнтований підходи до навчання.

Бурхливий розвиток суспільства та перехід від індустріального до інформаційного століття стали одними із викликів для розвитку фундаментальних ідей і розроблення й запровадження нових інформаційних технологій. Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем методології й запровадження дистанційного навчання засвідчив, що саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століття починають з'являтися ґрунтовні наукові дослідження з питань інформатизації суспільства та застосування інформаційних технологій у сфері освіти.

Так, ще наприкінці 90-х років з'являються дослідження зарубіжних вчених щодо місця інформаційних технологій у системі освіти (Джеррі Веллінгтон, 1989) [34], ідеї «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій нині базується більшість комп'ютерних програм (Сеймур Пейперт, 1989) [17], визначенні пріоритетів у галузі реформування освіти ХХІ століття (Філіп Шліхта, 1990) [33] тощо. Згодом вивчаються дидактичні проблеми та перспективи

використання інформаційних технологій у навчанні (І. В.Роберт, 1994) [24], питання застосування інформаційних технологій в освіті вчителів (ЮНЕСКО, 1994) [31], освітні можливості Інтернету (Пол. Е.Хоффман, 1995) [26], комп'ютерної й обчислювальної техніки у навчанні (Чарльз Фішер, Девід К. Дуайер, Кіт Йокам, 1996) [30]. Актуальними стають дослідження проблем використання комп'ютерних технологій та Інтернету у застосуванні дистанційного навчання (Джон Едді, Дональд Сполдинг, 1996) [28] і моделі застосування ТЕА (технологічної освітньої допомоги) та телекомунікаційних й інтернет-технологій (Джон Едді, Джон Бернетт, Дональд Сполдинг, Стен Мерфі, 1997) [29].

Аналіз змін і сучасних тенденцій розвитку дистанційної освіти було узагальнено, систематизовано та висвітлено у довіднику з досліджень освітніх комунікацій та технологій у результаті здійснення проєкту Асоціації освітніх комунікацій та технологій під керівництвом Девіда Йонассена та Марсі Дрісколла (2004, 2013) [32].

Вагомим внеском у розвиток теорії та практики дистанційного навчання, педагогічних технологій особистісно-орієнтованого підходу, використання Інтернет-технологій і ресурсів у системі освіти, а також методу проєктів і досліджень з навчання іноземних мов є дослідження Є. С. Полат (1998, 1999, 2000, 2005) [19; 20; 21; 22; 23].

Фундаментальні та прикладні психолого-педагогічні дослідження здійснювалися також відомими українськими вченими.

Так, було запропоновано й обґрунтовано систему підготовки вчителя до використання інформаційної технології у навчальному процесі (М. І. Жалдак, 1989, 2006, 2012) [9; 10; 25], визначено психологічні основи комп'ютерного навчання (Ю. І. Машбіц, 1988, 1997) [13; 14; 15], а згодом опублікована ґрунтовна наукова монографія «Дистанційне навчання: психологічні засади» (М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбіць, М. І. Жалдак, 2012) [25].

Концептуальні проблеми інформатизації освіти та науково-методичні засади створення інформаційного навчального середовища та розроблення змісту освіти висвітлено у наукових працях А. М. Гуржія (2013, 2018) [6; 7], О. М. Пехоти (2003) [18], Л. М. Калініної (2017) [11], В. В. Лапінського (2008, 2013, 2017, 2018) [6; 7; 11; 12] та інших.

Під час запровадження карантину (з березня 2020 року) з'явилися численні публікації й окремі рекомендації з досвіду дистанційного навчання в українській і зарубіжній системах освіти у період пандемії, зокрема на інтернет-ресурсах МОН України [16], Інституту педагогіки НАПН України [8], «НУШ» (<https://nus.org.ua/>), «Освіторія» (<https://osvitoria.media/>), зокрема методистами та вченими підготовлено аналітично-методичні матеріали та рекомендації з організації дистанційного навчання на допомогу вчителям-практикам [8; 16].

Зазначені наукові та навчально-методичні теоретичні джерела стали

вагомим підґрунтям для здійснення самостійного дослідження, присвяченого аналізу сучасних тенденцій і досвіду впровадження дистанційного навчання в ізраїльській та українській освітній практиці.

Мета нашого дослідження полягала у вивченні психолого-педагогічних засад і практичного досвіду застосування інноваційних інформаційних технологій дистанційного навчання в ізраїльському й українському освітньому просторі. Досягнення цієї мети передбачало розв'язання таких завдань:

- вивчити стан запровадження дистанційного навчання у практиці шкільного навчання в Ізраїлі та у закладах загальної середньої освіти України з єврейським етнокультурним компонентом;

- проаналізувати рівень обізнаності вчителів щодо використання сучасних інструментів дистанційного навчання в освітній практиці, зокрема застосування сучасних інформаційних, телекомунікаційних і мультимедійних технологій навчання й інтеграції змісту освіти предметів юдаїки з викладанням інших програмових курсів;

- визначити ефективні асинхронні інструменти щодо онлайн навчання;

- виявити освітні потреби, пріоритети й ефективні педагогічні технології дистанційного навчання предметів юдаїки для урахування здобутого досвіду в обґрунтуванні сучасних науково-методичних засад і розробленні методичних рекомендацій для організації дистанційного та /або змішаного навчання в освітній практиці.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань було використано теоретичні й емпіричні методи наукового дослідження такі як:

- аналіз і теоретичне узагальнення джерел і педагогічного досвіду для визначення стану проблеми в методиці та практиці навчання;

- онлайн інтерв'ювання й опитування освітян, експертне оцінювання практичної діяльності вчителів на різних етапах здійснення дистанційного навчання впродовж карантину з метою виявлення освітніх потреб і пріоритетів і визначення ефективних інструментів і педагогічних технологій дистанційного навчання предметів юдаїки (мови іврит, історії, традиції, літератури єврейського народу, інтегрованих курсів).

У ході дослідження аналізу досвіду запровадження дистанційного навчання та педагогічних практик у системі шкільної освіти Ізраїлю було виявлено, що упродовж 2020/2021 рр. у період пандемії, спричиненої COVID-19, ізраїльська система освіти, яка вже останні десятиріччя успішно застосовувала широке використання інформаційних технологій у традиційному навчанні, змогла достойно переорієнтувати навчальний процес, запровадивши різні форми онлайн, дистанційного та змішаного навчання.

Для забезпечення цього процесу на сайті Міністерства було розміщено освітні ресурси для учнів, батьків, вчителів і закладів освіти: завдання для навчання та збагачення рівня обізнаності та підвищення рівня компетентностей

з того чи іншого навчального курсу, різні форми для організації групових зустрічей і відеокommунікації, що сприятимуть налагодженню командної роботи та розвитку групової динаміки у класі, розклад уроків на кожний день відповідно до віку та сектору / предмету навчання (<https://edu.gov.il>; <https://edu.gov.il/owlheb/Pages/default.aspx>).

У навчальних студіях Міністерства освіти Ізраїлю також було записано відео-уроки з різних предметів, які можна було розміщено для перегляду на обраних інтернет і телевізійних каналах. Крім освітньої програми учням було запропоновано різноманітні розвивальні програми: кінофільми, дитячі вистави, зустрічі з письменниками, спортсменами, діячами науки та культури й інше. Таким чином, дистанційне навчання допомогло учням підтримувати розпорядок дня. Вся інформація та відео уроки розміщено на сайті Міністерства освіти Ізраїлю та на Національному порталі з надзвичайних ситуацій (<https://covid19-edu.azurewebsites.net/>; <https://www.youtube.com/watch?v=8IpeJcFWCC4&feature=youtu.be>; <http://info.oref.org.il/>).

Також в умовах дистанційного або змішаного навчання кожна школа та вчитель розробляв власний розклад на кожний тиждень та за потреби індивідуальну траєкторію навчання для учнів.

Для контролю присутності та перевірки психологічного й емоційного стану учнів кожного дня батьки заповнюють невелику анкету даних, у якій відмічають дату, ім'я та прізвище дитини, клас, в якому він/вона навчається, характеристики настрою («радісно, мені вже надоїло, задоволений кожною миттю, страшно, сумно, скучив/ла за друзями з класу, інше»).

Для учнів 1-4 класів переважно застосовують формативне оцінювання, а починаючи з 5 класу – виставляють оцінки відповідно до критеріїв оцінювання кожного з предметів навчання.

Упродовж карантинних заходів кожний вчитель підтримує групове й індивідуальне спілкування з батьками й учнями у Ватсап і Вайбер – надсилає завдання на тиждень, надає консультації та коментарі до виконаних вправ і завдань, надихають учнів на добрі справи, взаємодопомогу в родині, чуйне ставлення до рідних і близьких, особливо до літніх людей, позитивний настрій і толерантне ставлення та поведінку тощо.

Крім цього, ресурси для організації дистанційної освіти як в Ізраїлі, так і в діаспорі, можна знайти на сайті Центра єврейської освіти в Діаспорі імені Лукштейна (<https://www.lookstein.org/programs/pd/tips-for-transitioning-to-teaching-online/>).

Деякі питання організації та змісту дистанційного навчання мови іврит і предметів юдаїки нами були оприлюднені ще задовго до бурхливих подій сьогодення (2009, 2019) [1; 2, с. 40-42]. Проте, події сучасності спонукали нас до нових розвідок.

Вивчаючи й аналізуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, ми також виявили десять асинхронних інструментів, використання яких сприятиме підвищенню рівня фахової компетентності вчителів та успішній і результативній освітній діяльності здобувачів освіти. Вони успішно використовуються у сучасному глобальному освітньому просторі та багато освітян різних країн світу користуються ними у процесі організації дистанційного навчання, що підтверджує їх ефективність [3, с. 53-55].

Так, з метою вивчення стану вирішення проблеми в українській педагогічній практиці, ми здійснили інтерв'ювання й опитування освітян та експертне оцінювання практичної діяльності вчителів на різних етапах здійснення дистанційного навчання предметів юдаїки впродовж карантину.

Як засвідчили результати онлайн інтерв'ювання й опитування освітян експериментальних закладів загальної середньої освіти різних регіонів України, на початковому етапі запровадження дистанційного навчання під час карантину (березень-квітень 2020 року) більшість педагогів використовували онлайн платформи Zoom, Google Classroom, ClassDojo, Microsoft Teams, «Мій клас», «На урок», створювали власні YouTube-канали, сторінки у соціальній мережі Facebook, застосовували різноманітні комунікаційні засоби, зокрема Skype, Viber, WattsApp.

Здійснене нами експертне оцінювання й аналіз проектів-методичних розробок учителів у рамках другого етапу проекту підвищення кваліфікації вчителів «Єврейський калейдоскоп», ініційованого Всесвітнім ОРТ (березень-травень 2020 року), виявили достатньо високий рівень обізнаності вчителів щодо використання сучасних інструментів дистанційного навчання в освітній практиці, зокрема застосування сучасних інформаційних, телекомунікаційних і мультимедійних технологій навчання й інтеграції змісту освіти предметів юдаїки з викладанням інших шкільних курсів і висвітлили практичний досвід НВК «ОРТ» №141 м. Київ, НВК №144 м. Дніпро, НВК «ОРТ» №41 м. Чернівці, єврейської гімназії «ОРТ-Алеф» м. Запоріжжя, СШ «ОРТ» №94 м. Одеса [4, с. 159-172].

Також ми провели онлайн опитування вчителів ЗЗСО України з єврейським етнокультурним компонентом і оприлюднили його результати з метою виявлення освітніх потреб, пріоритетів й ефективних педагогічних технологій дистанційного навчання предметів юдаїки (мови іврит, історії, традиції, літератури єврейського народу, інтегрованих курсів) для урахування здобутого досвіду в обґрунтуванні сучасних науково-методичних засад і розробленні методичних рекомендацій для організації дистанційного та /або змішаного навчання в освітній практиці [5, с. 86-102].

Узагальнені та доповнені матеріали дослідження сучасних тенденцій розвитку й запровадження дистанційного навчання в глобалізованому світі підготовлено й оприлюднено у англomовній статті [27, с. 24-39].

Здійснене дослідження дозволило виявити актуальні психолого-педагогічні, лінгводидактичні та методологічні проблеми організації й упровадження дистанційного навчання як предметів юдаїки, так і загальної системи освіти. Отримані результати можуть стати підґрунтям для *розроблення* змісту, методів і прийомів формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів і здобувачів освіти; *добору* технологій щодо навчання, контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі формування наскрізних і предметних компетентностей; *створення* методичних рекомендацій щодо впровадження дистанційного та/або змішаного навчання; *зміни* підходів до змісту й організації підвищення фахового рівня освітян.

Дистанційне навчання в сучасному глобальному швидкозмінному просторі набуває актуальності та стрімко стає однією з найефективніших форм вітчизняної та міжнародної освіти. Будучи ще нещодавно особливою формою організації освітнього процесу з використанням нетрадиційних інформаційних технологій, нині воно стає невід'ємною інтегральною складовою загальноосвітньої освіти. Це обумовлено його основними характеристиками, завдяки яким, поряд традиційними формами навчання, відбувається зміна освітньої парадигми, а саме:

- формування принципово нового, постійно діючого й оновлюючого, систематизованого, освітнього простору із застосуванням сучасних інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних, електронних, цифрових технологій і мережі Інтернет;

- доступність для різних соціальних груп і категорій населення, що дозволяє зменшити розрив між елітарною та масовою освітою та сприяє розширенню ринку освітніх послуг;

- можливість створити реальні передумови для безперервної освіти впродовж життя та задоволення пізнавальних інтересів і потреб особистості незалежно від віку, місця перебування, виду діяльності, рівня освіти;

- свобода вибору змісту та методів освіти, методик і технологій, темпу, тривалості й обсягів навчального навантаження відповідно до індивідуальних здібностей і траскторії навчання;

- формування нових наскрізних і предметних компетентностей, активізація набутих знань у практичній діяльності;

- можливість розширити коло суб'єктів освітнього процесу та змінити їх ролі та діяльність: вчитель набуває якостей експерта, наставника, модератора, консультанта, який організовує творче й активне дистанційне навчання за допомогою інтерактивних методів навчання, застосовуючи індивідуальні, парні та групові методи роботи та спрямовуючи процес самонавчання, різні форми оцінювання та само оцінювання учнів, при чому постійно вдосконалюючи свій фаховий і творчий рівень;

- вплив на формування міжкультурного усвідомлення учасників освітнього процесу, на процес виховання з огляду на ноосферну та культуру відповідну парадигми освіти.

Таким чином, здійснений нами аналіз теоретичних засад, сучасних тенденцій, технологій навчання та практичного досвіду застосування дистанційної освіти дозволяє зробити висновки про те, що для успішного впровадження дистанційного навчання в українській системі освіти, його зміст має бути структурованим і розробленим із урахуванням сучасних наукових тенденцій і підходів до навчання, психолого-педагогічних засад і відповідності віковим особливостям здобувачів освіти, а також критичного осмислення результатів його застосування у практиці навчання в Україні та світі. За цих умов може бути створена сучасна ефективна методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності та реально реалізовано компетентнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в теоретичному та технологічному розробленні проблеми на засадах науково виважених і належно апробованих психолого-педагогічних принципів, підходів і методик формування інформаційно-комунікаційної компетентності та запровадження дистанційного та/або змішаного навчання в системі освіти України.

Література:

1. Бакуліна Н. В. Дистанційне навчання мови іврит: до постановки проблеми. *Технології інтелектуальної діяльності* : тези доп. міждисцип. наук.-практ. конф., м. Київ, лют. 2009 р. Київ, 2009.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/705858/1/bakulina_09_dist_navch_ivr.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
2. Бакуліна Н. В. «Єврейський інтерактив» – інноваційна освітня платформа електронного навчання мови іврит і предметів юдаїки. *Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ, 2019. С. 40–42.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/719432/1/zbirnyk_tez_Bakulina_40-42.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
3. Бакуліна Н. В. Ефективні інструменти впровадження дистанційного навчання у глобалізованому світі. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : зб. тез IV міжнар. інтернет-конф., м. Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 53–55.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/721042/1/Comparative_2020_web_Bakulina-53-55.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
4. Бакуліна Н. В. Застосування інноваційних технологій у дистанційному навчанні предметів юдаїки. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 03 черв. 2020 р. Київ, 2020. С. 159–172.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/720834/1/Bakulina_2020_06_03_tezy-159-172.pdf (дата звернення:

- 08.11.2021).
5. Бакуліна Н. В. Результати онлайн опитування вчителів «Потреби, пріоритети та досвід упровадження дистанційного навчання предметів юдаїки у ЗЗСО України». *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 01 лип. 2020 р. Київ, 2020. С. 86–102.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/721190/1/2020_07_01_tezu_Bakulina_86-102.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
6. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. *Інформаційні технології в освіті*, 2013. № 15. С. 30–37.
7. Гуржій А. М., Карташова Л. А., Лапінський В. В. Інформатизація загальної середньої освіти в Україні: тези *XIII междунар. науч. конф. «Modern Achievements of Science and Education»*, Хмельницький, 2018, С. 8–13.
8. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор. ; за заг. ред. О. М. Топузова ; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. 192 с.
URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Dystantsiynе-navchannia.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
9. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. д-ра наук, НИИ содержания и методов обучения, Академия педагогических наук, Москва, СССР, 1989.
10. Жалдак М., Лапінський В., Шут М. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики. *Інформатика*. 2006. № 3–4. С. 1–96.
11. Калініна Л. М., Китайцев О. М., Косик В. М., Лапінський В. В., Мельник О. М. Інформатизація освіти і зародження нового освітнього середовища як основи нової української школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2017. № 4. С. 3–8.
12. Лапінський В. В. Формування змісту навчання мережних сервісів Інтернет у закладах загальної середньої освіти – сучасне бачення. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2018. № 1. С. 40–46.
13. Машбиц Е. И., *Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения*, Москва, Россия: Педагогика, 1988.
14. Машбіц Ю. І. та ін. *Основи нових інформаційних технологій навчання*: Київ, Україна : ТЗМН, 1997.
15. Машбиць Ю. І., Депутат В. В., Ільїна Ю. М., Смульсон М. Л. Критерії ефективності і контроль у дистанційному навчанні.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/1560/1/Mashbyts_Yukhim_Israilevyc_Deputat_Valentina_Vasylyvna_ta_i_n_kryterii_i_kontrol%27_u_dystantsynomu_navchanni.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
16. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. Травень, 2020.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyn%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 08.11.2021).
17. Пейперт С., *Переворот в сознании: Дети, компьютеры и плодотворные идеи*, Москва, СССР: Педагогика, 1989.
18. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М., Нор К. Ф. *Освітні технології*. Київ, Україна : А. С. К., 2003.
19. Полат Е. С. и др. *Дистанционное обучение*. Москва, Россия: Владос, 1998.

Бакуліна Н. В.

Дистанційне навчання: теоретичні засади та шляхи упровадження (з досвіду шкільної освіти Ізраїлю та ЗЗСО України з єврейським етнокультурним компонентом)

20. Полат Е. С. «Некоторые концептуальные положения организации дистанционного обучения иностранному языку на базе компьютерных телекоммуникаций», *Иностранные языки в школе*, № 5, с. 6–11, 1998.
21. Полат Е. С., Петров А. Е. «Дистанционное обучение. Каким ему быть?» *Педагогика*, 1999. № 7, с. 29–34.
22. Полат Е. С. и др. *Интернет в гуманитарном образовании*, Москва, Россия: Владос, 2000.
23. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*, Москва, Россия: Академия, 2005.
24. Роберт И. В. *Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования*. Москва, 1994.
25. Смутьсон М. Л., Машбиць Ю. І., Жалдак М. І., Ільїна Ю. М, Назар М. М. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія. Кіровоград, Україна : Імекс-ЛІТД, 2012.
- URL:
<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3148/distan%20education.PDF;jsessionid=DE3C00673CA90929666F8D32BBAEFE36?sequence=1> (дата звернення: 08.11.2021).
26. Хоффман П. *Internet. Краткий справочник*, Москва: Лори, 1995.
27. Bakulina N. V. Long-distance learning in the globalized world: contemporary tendencies and experience of implementation. *Ukrainian Educational Journal*, 2020. № 3. С. 24–39 (англ. мовою).
- URL:
https://lib.iitta.gov.ua/722063/1/%D0%A3%D0%9F%D0%96_3_2020_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
28. Eddy J., Spaulding D. «Internet, computers, distance education and people failure: research on technology.» *Education*, vol. 116, no. 3, 1996, p. 391.
29. Eddy J., et al. «Technology assisted education.» *Education*, vol. 117, no. 3, 1997, p. 478.
30. Fisher Ch., Dwyer D., Yocam K. *Education & Technology. Reflections on Computing in Classrooms*. San Francisco, 1996. – 314 p.
31. Information technologies in teacher education. (Proceedings of a European Workshop, University of Twente, Enschede, Netherlands, February 20-23, 1994.
- URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000102248> (дата звернення: 08.11.2021).
32. Jonassen D. and Driscoll M. *Handbook of Research on Educational Communications and Technology. A Project of the Association for Educational Communications and Technology*, New York : Routledge, 2004. DOI <https://doi.org/10.4324/9781410609519>
33. Schlechty Ph. *Schools for the 21st Century. Leadership imperatives for Education Reform*, San Francisco, 1990.
34. Wellington J. *Education For Employment. The Place of Information Technology*. London, 1989.